

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

Szerző:

Radosnay Dénes

Cím:

*Két kis településből
világváros*

Forrás:

Nevezeti Ujság

Hely

91(439 Bp)09

Személy

17/18

Bp.
(Hely)

1942. 11. 15.
(Idő)

(Köt. v. füz.) (

Két kis településből világváros

A középkorban Buda, vagy Pest egyenrangú település más városokkal. Már III. Béla várat építtetett magának Budán, majd később Mátyás korában vált ismét hiressé az újjá épített palota. De fontosabb szerepet játszik előbb Székesfehérvár, majd Esztergom, Visegrád, közben Buda is és végül Pozsony. Fővárosunk mai formájában aránylag rövid történetre nézhet vissza. A XVIII. század még nem ismerte a nagyváros típusát s Budapest a XIX. századdal kezd rohamosan fejlődni. A város egykori képét kedves metszetek őrzik a Duna homokos partjaival, a budai vármegerősített falaival és a falakon belül a meghitt mindennapi polgári életnek ezer jelével. Idővel gazdagodik a kép, szűknek bizonyulnak a városfalak, a rézmetsző műhelyek sem képesek egy lapon megörökíteni az egész települést; a rohamos fejlődésnek induló város életéről már sokkal beszédesebben nyilatkoznak a régi plebániák évkönyvei, vagy az egykori statisztikai kimutatások.

Pest és Buda 1780-ban még jelentéktelen németnyelvű városka, a szabadságharc idején pedig már az országnak minden tekintetben, nagyságban, gazdagságban első vezető helyége. A gyors virágzást és fej-

lődést különösképpen két szellemi folyamat segíti elő: a centralizáció és a nacionalizálás gondolata. A II. József halálát követő két emberöltő alatt óriási változások történtek — mint ahogy Kósa János Pest és Buda elmagyarosodásáról írott könyvében kimutatja. 1780-ban Pestnek még mindössze 13.500 lakója volt. Egy emberöltő után, 29 évvel később, 1809-ben már 35.449, majd újabb 30 év alatt 1839-re ismét a duplájánál többre nőtt a lakosság száma 85.226-ra és 1858-ban immár 136 és félezres lakosu nagyváros terül el a Duna balpartján. Ez idő alatt évenként tehát átlag 11 százalékkal növekedett a lakosság, mely százalékszámnak nagysága akkor tűnik fel teljes valójában, ha Berlin 3,3 százalékos, Bécs 1 és egynegyed százalékos, Hamburg 1 százalékos, vagy Róma 0,7 százalékos növekedésével hasonlítjuk össze.

Buda kevésbé követi a szomszéd város hatalmas lépteit. 1780-ban 21.665 lelket számlál, 41 évvel később még alig szaporodott 30.000-re és 1851-ig csak az 58.560-as lélekszámot éri el. 1780-ban tehát még másfélszer annyi lakója volt, mint Pestnek. Óbuda hasonlóképpen lassan fejlődik. Pest rohamos fejlődése már az 1843—44-iki országgyűlésen is gondot okozott, a népesség növekedését oly nagy-

itélte, hogy a rend és a biztonság renntartása szempontjából független fővárosi rendőrséget kívánt létesíteni.

A rohamos szaporulat nagy részét természetesen a bevándorlók alkották. Az egykori monarchiában bizonyos körforgás keverte össze a népeket, így főleg kereskedők, iparosok vándoroltak a német vidékek felé és ugyanakkor német telepések érkeztek Magyarországra különböző kevéssé lakott területeire. A legnagyobb mozgató erő a monarchia hadserege volt. Sok katonára vándorolt Pestre s már a XIX. század elejéről a pesti helytartótanács egyik irata szerint 6000 katonaszökevény tartózkodik a városban. Ekkor kezdődött a mai értelemben vett idegenforgalom. Sokan érkeztek, főleg a meleg források kedvéért, hogy gyógyulást találjanak. Természetesen sokan jöttek a németek közül s mint egy egykorú röpirat elárulja, azért, mert egyedül Magyarország nyújtotta az idegenajku bevándorlóknak azt a lehetőséget, hogy továbbra is németek maradjanak. Ez a nagyarányú népmozgalom változtatta meg a város képét, magyarok, szlovákok, osztrákok, csehek, morvák, olaszok, franciák, bajorok, svábok, szászok, svájciak stb. vándoroltak szünet nélkül Pest felé. A város hasonlíthatott a bibliai Babel képehez, de idővel mindinkább urrá lett a német szó és a német polgáriasság formái.

A bevándorlók és a kivándorlók nagy tömegét az alsóbb néposztályok tagjai tették. De nemcsak a szegények szaporították a város lakosságát, hanem megkezdődik a legmagasabb arisztokrácia vándorlása is. Már a XIX. század elején sok ma-

gyar főúri család épített magánpalotát Budán. Pestre csak a század végén kerül a sor. Ugyancsak számosan érkeztek nemesek, nemcsak a pestmegyeiek, hanem a távolabbi megyék lakói is. A bevándoroltaknak csak csekély töredéke kapott városi polgárjogot, azok, akik bizonyos takarékot felvittek s akiket felvettek a polgárok listájába. Kis érdeksoport örködött, mind a pesti, mind a budai városházán s Pesten a nagy bevándorlás idején 162 év alatt nyolc és félezer új polgárt vettek fel a listára. A polgárok száma tehát, akiknek külön kötelességeik és jogaik is voltak, lényegesen kevesebb a lakosokénál. A társadalom legnépesebb osztálya az adózóké volt, akik a városi joghatóság alá tartoztak, de jogaik nem voltak s nem befolyásolhatták a város vezetését. Városi polgár-

és adózó között a különbség: a vagyon. Az a józsefvárosi lakatosmester, aki huszéves munkával házat és szőlőt szerzett magának, már kérhette a polgárok közé felvételét.

A polgárság fejlődése során komoly szervezetet épített magának. Legfőbb vezető a polgármester, a bíró, a városkapitány és a tizenkét tanácsos. E belső tanácshoz járult Pesten a 125, Budán a 84 tagból álló külső tanács. Ez választotta a tisztviselőket és vette fel az újabb polgárokat. Városi szervezet volt a polgárőr is, melynek eredete még a XVI. század nyulik vissza. E gárda legfőbb célja és mozgatóereje a régi kívánság: a nemesi életforma utánzása volt. Körömszakadtáig védtek pozíciójukat, amikor 1791-ben a kormány megpróbálta a polgárőrség leszerelését. A huzavona az 1808-iki országgyű-

lésig tartott, mely aztán véglegesen elintézte a kényes ügyet. E gárda résztvevett a diszes ünnepeken. Így különösképpen emlékezetes marad a XIX. század első évének ünneppsorozata, melyet az ifju nádor tiszteletére rendeztek. Szerették a mulatságokat, a kirándulóhelyeket, mint például a Városmajort, ahol egyformán mulattak a zöld környezetben a grófi, a katonatiszti, a hivatalnoki, tudós, kereskedő családok az enyhén savanykás budai bor és az andalító zene mellett. *Ekkor született május elseje ünneplésének gondolata.*

Híres volt a regfényesebb polgárünnepély, amelyet *Alexandra Pavlovna* névnapja alkalmával a Batthyány-palotában rendeztek 1800 májusában. A diszes ünnepség után tánc kezdődött, de mivel a terem kicsinek bizonyult, a megjelent hat-ezer vendég számára, ezért a reggelig tartó mulatságot részben a kertben rendezték. Külön zenekar kizárólag magyar táncosok mulattatásáról gondoskodott. Másnap rendezték a budai Theatrumban *a Beethoven nevű híres muzsikusz koncertjét, de mint később a polgárság egymás között megállapodott, a főhercegnő táncestélye lényegesen nagyobb sikert aratott, a muzsikusz játéknál.*

Buda nem kedvelte az ilyenajta zajos és hangos mulatságokat. Konzervatív város, ahol a hivatalnok- és előkelő polgárcsaládok között *szigorú etikett és kimért hang irányítja az élet folyását.* Átjártak néha Pestre és megnézték a forgalmas világváros minden új csodáját, de szívesen tértek vissza egyszerű, frissen meszelt csöndes házaik közé. Kevésbé érdekelte őket az a nagyarányú gazdasági fejlődés is, mely a szemközti várost időközben gazdasági centrummá avatta. Kevésbé érdekelte őket, hogy a nagyfokú centralizáció szétfeszíti az ősi céhek kereteit és hogy megjelennek az új gazdasági szervezet képviselői, a bankok, a gyárak és a nagyvállalatok.

Pesten 1836-ban még csak 944 kereskedő volt, addig 1857-ben már több mint kétezer s ezen kívül 38 gyár is működött. A sörfőzés régi szokás alapján a város privilégiuma volt, de az újabb szellem ezt is a magánvállalkozások körébe utalta. A gazdasági fellendülés alapja a négy nagy pesti országos vásár, melyet az új téren

tartottak s ilyenkor a sok bódé különálló városrésznek látszott. A harmincas években egy hét alatt mintegy *nyolcezer vidéki kocsi hajtott keresztül a városi várokon, a Dunán 300 hajó érkezett a fővárosba, huszezer idegen fordult meg és az összes portékákat mintegy 16—18 millió váltóforint értékre becsülték.* Tehát első-sorban a kereskedelem fejlődött. Elsőrendű gazdasági középponttá fejlődve, Bécsnek is komoly versenytársa lett. A főváros állandó érintkezésbe kerül a vidékkel, megnőnek a régi köznemesség igényei s akik eddig megelégedtek a vármegyéjükben való utazgatással, immár minder előtt híres és csodálatos fővárost akartak felkeresni.

Fontos volt a közlekedés is, Buda 1722-ben egyike volt a monarchiában kijelölt öt főpostahivatallal bíró városnak. A század második felében a postakocsi forgalom is Budán futott össze, majd az új század folyamán a modern közlekedési eszközök közül először a gőzhajó jelent meg a Bécs és Pest közötti szakaszon. Nem sokkal később jelent meg a vasut, melynek középpontja Buda helyett Pesten fejlődik ki. Már ekkor megfogalmazott a terv Széchenyi agyában, hogy az egész ország vasuthálózatának központjává Pestet fejleszték.

Igy alakult át rohamos léptekkel az egykori kisváros hatalmas méretű metropoliszá. Ez az időszak volt az átalakulás hősi korszaka, mert új polgári formát és társadalmi rendszert teremtett s a másfél-százévezres lakosu városban már tisztán körvonalazódott a további fejlődés lehetősége. Ez a korszak a gyökeres átalakulásé, ami azóta történt, nem lehet más, mint természetes fejlődési folyamat, vagy logikus számbeli gyarapodás.

RADOCSAY DÉNES